

Agata Rozalska
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

DOI: <https://doi.org/10.18778/1733-8069.13.1.09>

Recenzja książki

Rafał Wiśniewski (2016) *Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Książka Rafała Wiśniewskiego pod tytułem *Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej*, wydana w 2016 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, jest publikacją, w której przedstawiono zarówno koncepcje teoretyczne dotyczące transgresji kompetencji międzykulturowych, jak i wyniki

przeprowadzonych w tym obszarze badań. Warto zaznaczyć, że wspomniana monografia poprzez swój interdyscyplinarny charakter, niezwykle wyczerpujący przegląd koncepcji teoretycznych połączony z prezentacją badań własnych, jest nie tylko pierwszym w literaturze polskiej tak kompleksowym podejściem do problematyki kompetencji międzykulturowych, ale również doskonale wypełnia lukę badawczą w tym zakresie. Autor poprzez odpowiedni dobór tematów w części teoretycznej oraz ciekawy ich opis, szczegółowo i precyzyjnie skonstruowaną metodologię, a także interesującą prezentację wyników badania opracował rzetelne i jednocześnie przystępne studium obszaru do tej pory słabo rozpoznanego, szczególnie na gruncie polskiej socjologii empirycznej.

Recenzowana monografia jest godna polecenia z jeszcze jednego powodu. Jest to przede wszystkim pozycja niezwykle aktualna. Autor nie tylko porusza w niej problemy wciąż oczekujące na włączenie do dyskursu naukowego, ale także zachęca do stawiania pytań i inicjowania dyskusji w tym zakresie. Zwraca

uwagę, że szczególnie jest to istotne w sytuacji, kiedy „Polska stała się nie tylko krajem tranzytowym dla przybyszów z i spoza UE, lecz także krajem docelowym” (s. 7). Oczywiście można podważyć ważkość podjętego przez autora wątku, argumentując to chociażby tym, że Polska pomimo powyżej wspomnianego procesu wciąż jednak pozostaje wolna od problemów typowych dla państw wielonarodowych. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę, że od wielu już lat obserwujemy systematyczny wzrost liczebności naszych obywateli wyjeżdżających za granicę, co z kolei przekłada się na konieczność interakcji z przedstawicielami innych kultur, tematyka staje się jak najbardziej uzasadniona. Ponadto postępujące umiędzynarodowienie edukacji i dostęp do stypendiów zagranicznych sprawiają, że sprawa posiadania, ale i wykształcania odpowiednich kompetencji jest niezmiennie istotna (s. 26). Nie bez znaczenia pozostają także obszary graniczne, gdzie mamy do czynienia z wielowiekowym stykiem i wzajemnym nakładaniem się kultur (zob. Nikitorowicz i in. 2013). Postępująca intensyfikacja obcowania z przedstawicielami różnych kultur niesie więc za sobą nie tylko wiele wyzwań jednostkowych czy społecznych, ale i powinna uwrażliwiać nas na konieczność ciągłej aktualizacji widzenia i opisywania „siebie”, swojej grupy i tych, których postrzegamy jako „obcych”. Powstaje w związku z tym potrzeba ustawicznej reakcji i interakcji, wewnętrznych i zewnętrznych negocjacji w nowym kontekście (zob. Nikitorowicz i in. 2013). Właśnie ze względu na postępującą dyferencjacje w zasadzie wszystkich krajów członkowskich UE tak istotna staje się integracja społeczno-kulturowa. Nie może się to jednak odbywać bez posiadania odpowiednich kompetencji międzykulturowych, o których tak szeroko pisze autor niniejszej publikacji.

Integracja społeczno-kulturowa związana z transnarodowymi migracjami związana jest nierozdzielnie nie tylko z „ciągłym przekraczaniem granic”, „wychodzeniem poza pewien zachowawczy sposób”, ale i „z definiowaniem na nowo poczucia przynależności” (s. 9–10). Te oczywiste stwierdzenia dotyczące transgresyjnych działań, jak zaznacza we wstępie autor niniejszej monografii, nasuwają jednak wiele pytań dotyczących zarówno sposobów postępowania ludzi w odmiennych układach aksjologiczno-normatywnych, jak i ich „sytuacji” w momencie powrotu do własnego kraju (s. 10). Ważne nazwiska, różne koncepcje i ujęcia zagadnienia transgresji odnajdziemy jednakże dopiero w rozdziale 3. Zwrócenie w tym momencie uwagi na ten fakt nie jest w żadnym przypadku zarzutem, a chęcią zasygnalizowania, że również konstrukcja tekstu omawianej monografii została starannie zaplanowana. Godnym pochwały zabiegiem jest zatem nie tak częste w literaturze umiejętne połączenie teorii z analizą i interpretacją badań, co uczynił właśnie autor tejże publikacji. Dzięki takiemu zabiegowi wykazał się bowiem nie tylko erudycją i swobodą w poruszaniu się pomiędzy różnymi koncepcjami teoretycznymi, ale przede wszystkim umiejętnością wykorzystania ich w swoich analizach.

Recenzowana praca liczy łącznie 232 strony i podzielona została na 5 rozdziałów o różnej długości. Całość poprzedzono wprowadzeniem, a domknięto zakończeniem, bibliografią oraz aneksem. W krótkim, ale wyczerpującym wprowadzeniu autor podaje powody podjęcia pracy nad takim a nie innym obszarem, jednocześnie wybór ten uzasadniając. Ponadto przedstawia w nim cele badawcze oraz postawione hipotezy. Autorowi udało się także

Agata Rozalska, doktorantka w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; członek zarządu Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i członek-założyciel Sekcji Socjologii Sztuki Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Jej główne zainteresowania badawcze koncentrują się wokół ruchów społecznych, stylów życia, a także socjologii kultury oraz muzyki.

Adres kontaktowy:

Instytut Socjologii WNIHiS UKSW w Warszawie
ul. Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa
e-mail: a.rozalska@uksw.edu.pl, rozalskaagata@gmail.com

ominąć najpoważniejszą rafa, poprzez opracowanie własnej definicji operacyjnej kompetencji międzykulturowych, którą zamieścił na samym początku publikacji. Według niego to „swoiste wyposażenie, zdolności, umiejętności, predyspozycje psychiczne i socjokulturowe jednostki pozwalające na odczytywanie, wymianę informacji i reagowanie podczas procesów komunikacyjnych” (s. 13–14). Rozwój tych kompetencji traktowany jest przez autora jako „splot różnorodnych czynników”, do których zalicza: zarówno wiedzę, doświadczenie, jak i motywacje czy treści przekazywane w dyskursie medialnym. Proces nabywania kompetencji międzykulturowych intensyfikuje się w trakcie kontaktu z przedstawicielami innych kultur, a następnie modyfikuje w następstwie tejże interakcji.

Pierwszy rozdział stanowi stricte teoretyczną część pracy, w której autor przedstawia terminologię oraz przegląd koncepcji badawczych i teoretycznych dotyczących kompetencji międzykulturowych. Najobszerniejszy fragment pracy tworzą kolejne cztery rozdziały empiryczne. Odpowiednio w rozdziałach 2, 3 i 4 autor ukazuje: różnicowanie badanych jednostek pod względem posiadanych kompetencji kulturowych, „kontekstualność, w której badani byli zakotwiczeni w ujęciu transgresyjnym” oraz potencjał twórczych zdolności jednostek, posiadających określony zakres kompetencji międzykulturowych wykorzystywanych w życiu codziennym. Ostatni (piąty) rozdział zrezygnuje dopełnia część empiryczną, uzupełniając wnioski z badań o te, których dostarczają respondenci współodpowiedzialni za proces kształtowania mobilności międzynarodowej studentów. W zakończeniu autor odnosi się między innymi

do weryfikacji hipotez badawczych oraz głównych konstatacji, prezentując ważniejsze wnioski z badania. Całość omawianej pracy zamyka imponujące zestawienie wykorzystanej literatury (polskiej i zagranicznej), źródeł internetowych czy raportów z badań. W aneksie znajdziemy scenariusz wywiadu pogłębionego oraz listę respondentów.

Część teoretyczna

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Komunikacja międzykulturowa i kompetencje międzykulturowe: konceptualizacja i kategoryzacja”, znajdujemy kolejno podrozdziały dotyczące: komunikacji międzykulturowej, kompetencji i kapitałów międzykulturowych oraz społecznych procesów rozwojowych kompetencji międzykulturowych. Tę część autor rozpoczyna od przedstawienia definicji terminu „kompetencja”, podkreślając jednocześnie jego szerokie zastosowanie. Posługiwać się tym pojęciem można zarówno w języku potocznym, jak i dyskursie naukowym, w ujęciu statycznym lub dynamicznym. Ponadto w zależności od dziedziny kategorii tej przypisywane są różne znaczenia. I tak w odmienny sposób „kompetencja” opisywana jest w naukach społecznych, studiach nad organizacjami czy w badaniach nad kapitałem ludzkim. Pojęcie to ma także zastosowanie w odniesieniu do języka i, jak zauważa autor, traktowane może być zarówno jako cecha indywidualna jednostki, cecha klasyfikująca przynależność grupową oraz cecha świadcząca o położeniu gradacyjnym. W dalszej części Wiśniewski odwołuje się do wybranych podejść do terminu „kompetencja” (m.in. Winkler, Howell, Bernstein, Korporowicz).

W podrozdziale dotyczącym komunikacji międzykulturowej autor na wstępie wyraźnie odróżnia pojęcie wielokulturowości od międzykulturowości. Chociaż bywają one w literaturze stosowane zamiennie, to jednak, jak zauważa autor, nie jest to do końca uzasadnione. Przytaczając stanowisko Waldenfelsa, podkreśla, że „pojęcie międzykulturowość (...) oznacza coś więcej niż wielokulturowość w sensie kulturowej różnorodności, a także coś więcej niż tylko transkulturowość w sensie przekraczania poszczególnych granic” (s. 20). W związku z tym w swojej pracy autor konsekwentnie posługuje się kategorią komunikacji międzykulturowej, zwracając przy tym uwagę, że akcentuje ona interakcje (grup, kultur), co z kolei ma znaczenie dla procesu rozwoju kompetencji międzykulturowych. W tym podrozdziale Wiśniewski przedstawia także proces rozwoju kompetencji międzykulturowych, przyjmując za początek zainteresowania tą kategorią jako dyscypliną lata 50. XX wieku. Miało to związek ze skierowaniem uwagi badaczy, takich jak Hall, Benedict i innych, na proces skutecznego porozumiewania się osób pochodzących z różnych kultur. Zjawisko intensyfikacji rozważań dotyczących tego obszaru obserwować możemy natomiast od lat 90., a związane jest to z takimi nazwiskami jak Gudykunst, Yun Kim czy Wiseman.

„Kompetencje kulturowe” to kolejny podrozdział, w którym autor kontynuuje myśl dotyczącą komunikacji międzykulturowej. Odbywa się ona pomiędzy nadawcą kodującym informację a odbiorcą odczytującym ten przekaz. Jest to oczywiście sytuacja idealna, zakładająca, że zarówno nadawca, jak i odbiorca wywodzą się z tych samych kultur i, co istotne, cechuje ich zbieżny system wartości, postaw, percepcji i założeń. Wymogiem efektywnej komunikacji

jest jednak nie tylko znajomość danego języka, ale także znajomość kultury. Nie bez znaczenia pozostaje także uważne słuchanie, kontakt wzrokowy oraz otwarta postawa. Przy czym należy mieć na uwadze, że komunikacja międzykulturowa jest procesem osadzonym w kulturze i podlega nieustannej ewolucji. Proces ten podatny jest na wszelkiego rodzaju zniekształcenia i błędne interpretacje. Sytuacji takiej o wiele łatwiej uniknąć, jeśli posiadamy odpowiednie kompetencje w obszarze komunikacji międzykulturowej. Czym są w takim razie „kompetencje międzykulturowe”? Można próbować, jak zauważa autor, występujące współcześnie charakterystyki tego terminu sprowadzić do kilku elementów, takich jak: motywacja, wiedza, empatia, postawy, zachowania, umiejętności, konteksty oraz rezultaty. Nie zmienia to jednak faktu, że niezwykle trudno o jedną, spójną i wyczerpującą definicję.

Odnosnie wielości pojawiających się w definicjach elementów w kolejnym podrozdziale pod tytułem „Kapitały międzykulturowe” Wiśniewski przywołuje koncepcję zaproponowaną przez Spitzberga i Changnon, porządkującą je w pięć grup: 1) motywacja (uczucia, emocje), 2) wiedza (funkcje poznawcze), 3) umiejętności (zachowania, działanie), 4) kontekst (sytuacja, środowisko, kultura, związki międzyludzkie, funkcja), 5) rezultaty (postrzegana odpowiedniość lub efektywność, satysfakcja, rozumienie, intymność, atrakcyjność, wypełnienie zadania) (s. 28). Nie rozwiązuje to w dalszym ciągu problemu niejednoznaczności, jaka cechuje termin „kompetencje międzykulturowe”. Autor, przywołując liczne koncepcje i definicje (m.in.: Nikitorowicz, Yun Kim, Starosta, Ting-Toomey czy Abbe), sygnalizuje zresztą te problemy i zaznacza, że „przegląd literatury dotyczącej kompetencji

międzykulturowych jest subiektywną próbą uporządkowania obecnego stanu wiedzy” (s. 28).

Ostatni podrozdział pod tytułem „Społeczne procesy rozwojowe kompetencji międzykulturowych” jest próbą refleksji nad tym, w jakim stopniu kompetencje kulturowe są potrzebne i jak mogą być rozwijane. Co prawda autor na wstępie wspomina sześciostopniowy model Brislina, Landisa i Brandta, tłumaczący powstanie międzykulturowych zachowań, jednak zauważa, że odnosił się on jedynie do jednostek i ich introspektywnego przeżywania doświadczeń kulturowych (s. 36). Dlatego skupia w dalszej części naszą uwagę na kilku schematach traktujących kompetencje kulturowe w sposób całościowy i, co najważniejsze, uwzględniający interakcje z członkami innych kultur.

Podsumowując, ta część monografii została opracowana w sposób niezwykle kompetentny i, co podkreślono już wcześniej, Wiśniewski posługuje się w niej językiem komunikatywnym, nie tracąc przy tym w najmniejszym stopniu jej charakteru naukowego. Jest to tym bardziej istotne, jeśli weźmiemy pod uwagę nie tylko złożoność tematu, wielość przytaczanych koncepcji czy licznych odniesień autora do literatury. Dzięki takiemu zabiegowi i jednocześnie swobodnemu, ale uporządkowanemu poruszaniu się w obrębie przytaczanych stanowisk czytelnik bez problemu odgaduje zamysł i intencje autora, co tym bardziej stanowi nie tylko o jakości tejże publikacji, ale i poszerza krąg jej potencjalnych odbiorców. Przywołana literatura, poczynione analizy oraz ostateczny kształt tej części omawianej książki dowodzą, że kluczowy problem został przez Wiśniewskiego potraktowany z należytą starannością. Budzący być może w pierwszej chwili wątpliwości odbiorcy „natłok informacyjny” pojawia-

jący się nie tylko w rozdziale pierwszym, ale i pozostałych jest całkowicie uzasadniony. Raz jeszcze należy podkreślić, że autor w sposób niezwykle przemyślany wytyczył ramy teoretyczne publikacji i, co najważniejsze, w części badawczej odnosi się do wielu prezentowanych przez siebie stanowisk teoretycznych.

Część metodologiczna

Punktem wyjścia dla autora było przyjęcie założenia, że jednostka posiada pewne bazowe kompetencje międzykulturowe. Są one (za Chomskym) zdolnościami, predyspozycjami, twórczą wrażliwością i umiejętnością rozpoznawania wzorów, takich jak: otwartość, wrażliwość czy kreatywność (s. 13). Powstają w wyniku „interakcji, uspołecznienia, transmisji wzorów, stylów życia, mediów i wielu innych” (s. 13). Należy zatem zastanowić się, co czyni słusznie Wiśniewski, na ile kompetencje są wrodzone, na ile przetworzone, a na ile nabyte. Przyjmuje on, że „bezpośredni kontakt staje się źródłem nabywania kompetencji międzykulturowych, które dokonują korekt, modyfikacji i redefiniują orientacje życiowe jednostki” (s. 13). W związku z powyższym autor w procedurze badawczej ukazuje trajektorie nabywania kompetencji: od dynamicznych kompetencji bazowych (moment przygotowywania się respondentów do wyjazdu), poprzez bezpośredni kontakt, aż po powrót z zagranicy. W pracy autor wykorzystał zmodyfikowany typ adaptatywny nabywania kompetencji (Spitzberga i Changnon).

Tematyka monografii narzuciła niejako obranie w procesie badawczym metod jakościowych, które nie tylko, jak zauważa sam Wiśniewski, pozwoliło „ukazać meandry procesu rozwoju kompetencji międzykulturowych” (s. 15), ale i przyczyniło się do ujawnienia

dynamiki badanego zjawiska. O tym, że wybór ten nie jest przypadkowy, świadczy trafna argumentacja autora odwołującego się do stanowisk prezentowanych przez Kłoskowską, Chałasińskiego czy Koneckiego. Badania jakościowe to bowiem nie tylko brak zgody na „regułę większości” czy „filozofię sondażu”, ale przede wszystkim możliwość określenia charakteru badanych przedmiotów oraz wyjaśnienia społecznych mechanizmów analizowanego zjawiska. Autor dodatkowo argumentuje (za Górnym) obranie metody jakościowej w swoich badaniach tym, że pozwalają one na lepsze zrozumienie kontekstów i mechanizmów rządzących procesami mobilności (s. 42). Badania jakościowe niosą ze sobą jednak również pewne ograniczenia. Jak zauważa Wiśniewski, dzieje się tak w przypadku, kiedy dotykamy indywidualnych elementów biografii respondentów, tematów uważanych za intymne czy związanych z etyką.

W ramach badania zrealizowano 48 wywiadów pogłębionych (w tym 40 ze studentami oraz 8 z osobami wspierającymi mobilność międzynarodową) oraz 6 wywiadów grupowych. Autor posłużył się celowym doбором próby, jednak nie nakreślił szerszej charakterystyki tła badań. W związku z tym brakuje informacji i jednocześnie próby przekonania czytelnika, że wybrany teren badawczy (Warszawa, Lublin) jest interesujący i posiada większe niż epizodyczno-anegdotyczne walory poznawcze. Z lektury niniejszej monografii dowiadujemy się jednak, że miał on charakter różnicowania typologicznego ze względu na płeć, wiek, system organizacji studiów (jednolite, dwustopniowe) oraz miejsce studiowania (Warszawa, Lublin). Mając na uwadze różnicowanie próby badawczej, do badania zaproszono także osoby, które na pierwsze wyjazdy zagraniczne w ramach

wymiany międzynarodowej (stypendia), do pracy lub na wyjazdy turystyczne do Europy czy USA wyjechały zaraz po przystąpieniu Polski do UE, ale nie później niż do 30 czerwca 2012 roku (s. 15). Wartością dodaną jest włączenie do grona respondentów osób, które zajmują się wspieraniem i kreowaniem mobilności międzynarodowej. Autor zadbał, by znalazły się w nim osoby odgrywające w systemie promocji mobilności edukacyjnej zróżnicowane role.

Na uwagę zasługuje również opisanie przez Wiśniewskiego obranej logiki przetwarzania danych zebranych w procesie badawczym. Rezygnuje on świadomie z wykorzystania teorii ugruntowanej na rzecz dokładnie zaplanowanych kategorii opracowanych na podstawie teorii, własnych doświadczeń badawczych i posiadanej intuicji. Klucz kodowy autor dzieli na trzy moduły, a kategorią naczelną jest dla niego transgresja w ujęciu Kozielskiego, chociaż zmodyfikowana i zawężona do rzeczowego obszaru badań. Ponadto, jak wskazuje, „wśród pozostałych kodów istnieją te o charakterze skoncentrowanym (teoretycznym)”, a „większość kodów ma raczej deskryptywny charakter” (s. 45). Autor zdaje sobie doskonale sprawę z tego, że klucz kodowy winien być na tyle elastyczny, żeby można było wprowadzać do niego zmiany w trakcie całej procedury badawczej. Z takiej możliwości zresztą korzysta i modyfikuje go nieznacznie w wyniku pozyskania nowych wiadomości od respondentów. Elastyczność i możliwość wprowadzania modyfikacji jest bowiem ważna nie tylko w przypadku samych narzędzi, ale i na etapie kodowania materiału.

Konkludując, część monografii dotycząca metodologii odsłania bardzo dobry warsztat teoretyczno-

-metodologiczny autora i wysokie kompetencje w zakresie realizacji przedsięwzięć badawczych, w szczególności o charakterze jakościowym. Zwraca uwagę nie tylko zaplecze teoretyczne, ale i ogromne wyczucie oraz wrażliwość w trakcie całej procedury badawczej. Odnosi się to nie tylko do zaplanowania badania, opracowania narzędzi, ale i przeprowadzonej analizy zebranego materiału. Tym bardziej szkoda, że Wiśniewski nie zdecydował się na wyraźne oddzielenie rozdziału metodologicznego od pozostałej części monografii. Założenia metodologiczne prezentowane są zarówno we wprowadzeniu, jak i w rozdziale drugim, który w przeważającej części poświęcony został jednak już samej prezentacji wyników badania. Taki zabieg autora powoduje niedosyt w zakresie szerszego przedstawienia i omówienia przyjętej koncepcji badawczej, a przy okazji utrudnia czytelnikowi opanowanie tekstu.

Wybrane wnioski z badania

Rozdział drugi (w części poświęcony także metodologii) oraz pozostałe (3–5) są wnioskami z badań, a Wiśniewski odnosi się w nich nie tylko do zagadnień teoretycznych, ale również do badań innych autorów (powiązanych z tematyką kompetencji międzykulturowych), by jeszcze lepiej przyjrzeć się uzyskanym w toku własnych eksploracji wynikom. Rozdziały te zawierają liczne i trafnie dobrane cytaty z prowadzonych w trakcie wywiadów narracji. Zawarty jest w nich wiele cennych informacji nie tylko o charakterze teoretycznym, ale także praktycznym.

Autor zauważa, że proces dokonywania transgresji jest nie tylko złożony, ale ma również charakter

preselekcyjny. Decydują się bowiem na wyjazdy zagraniczne przede wszystkim studenci „otwarcia na nowe doświadczenia”, „wykazujący się pewną elastycznością w sensie kompetencji adaptacyjnych” (s. 198). Otwarcia na nowe doświadczenia mogą łatwiej adaptować się do nowych, nieznanych wcześniej warunków. W związku z tym, w odniesieniu do mobilności, redukuje to koszty społeczne (s. 95). Z drugiej jednak strony wyjeżdżający ponoszą wiele kosztów zarówno indywidualnych, jak i społecznych, kulturowych czy ekonomicznych, a redukować je można między innymi poprzez odpowiednie wsparcie instytucjonalne (s. 111), o którym zresztą badani najczęściej wyrażali się pozytywnie.

Wydające się kluczowymi w analizie efektów i barier wymian studenckich kompetencje językowe zdają się schodzić na dalszy plan. Przy okazji warto zauważyć, że to właśnie one (rozumiane jako posługiwanie się językiem obcym) są „najważniejszym i najczęściej występującym efektem wyjazdu zagranicznego” (s. 146). Jak wskazywali respondenci, pierwsze efekty „osłuchania się” z językiem były widoczne już po miesiącu od wyjazdu. Po tym czasie ci, którzy przyjeżdżali z danego kraju ze średnią znajomością języka, potrafili już swobodnie i płynnie prowadzić konwersację (s. 105). Tym bardziej nabiera to znaczenia, kiedy dowiadujemy się, że studenci uczestniczący w omawianym badaniu negatywnie oceniali poziom lektoratów i wskazywali na wyraźne deficyty w tym obszarze (s. 80–81). Ponadto nawet ci, którzy przed wyjazdem opanowali język na wysokim poziomie (potwierdzonym stosownymi certyfikatami), także natrafiali na różnego rodzaju bariery, wynikające chociażby z tego, że nie posługiwali się nim w codziennym życiu oraz w kontaktach z cudzoziemcami (s. 103). Kompetencje te zdają się jednak

ustępować miejsca „otwartości na innych”, „nowym doświadczeniom” czy „elastyczności” (s. 198). Należy podkreślić, że wyjazd zagraniczny wymaga od jednostki nie tylko znajomości języka czy umiejętności zapewnienia sobie środków utrzymania. Wiąże się także z samodzielnością, odpowiedzialnością, planowaniem i zdolnością do poruszania się w innym środowisku społeczno-kulturowym. „Bez względu na to, czy jednostka wykazywała się samodzielnością i odpowiedzialnością, to konieczność zorganizowania sobie życia z dala od bliskich na pewno przyczyniała się do budowy tych cech” (s. 198). Jest to zatem jedna z form transgresji (s. 54).

W odróżnieniu od kompetencji językowych w przypadku przekonań, poglądów politycznych czy praktyk religijnych wyjazdy zagraniczne przyczyniły się jedynie do ich modyfikacji (a nie zasadniczych zmian) (s. 198). Widoczna staje się jednak „otwartość” powracających, w szczególności dotycząca ich stosunku do „obcych” kultur. „Najwięcej badanych deklaruje, że wyjazd pozwolił im pozbyć się uprzedzeń wobec obcokrajowców z odmiennych kultur i poprawić opinię o nich” czy nawet był „okazją do

przyznania, że wcześniejsze, uogólnione negatywne oceny całych populacji nie miały podstaw” (s. 153).

Podsumowując za autorem: powracających cechuje otwartość, posiadanie unikalnych doświadczeń oraz to, że rozwinęli i pogłębili oni posiadane kompetencje międzykulturowe. Postęp widoczny jest także w obszarze innych kompetencji, których uzupełnienie czy modyfikację wymuszała już sama mobilność czy różny od własnego kontekst kulturowy (s. 200). Kompetencje międzykulturowe to umiejętność wychodzenia poza granice własnej kultury. „Transgresja kompetencji międzykulturowych jest więc transgresją transgresji” (s. 200).

Autor uzyskał niezmiernie interesujące wyniki i wnioski praktyczne z badania, mogące posłużyć nie tylko teoretykom czy badaczom w refleksji nad rozwojem kompetencji międzykulturowych, ale także osobom odpowiedzialnym za kształtowanie i wspieranie mobilności edukacyjnej.

Na zakończenie pozostaje tylko zaprosić do zapoznania się z tą niezwykle cenną i inspirującą pozycją.

Bibliografia

Nikitorowicz Jerzy i in. (2013) *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

Wydawnictwo Akademickie Żak.

Cytowanie

Rozalska Agata (2017) *Recenzja książki: Rafał Wiśniewski (2016) „Transgresja kompetencji międzykulturowych. Studium socjologiczne młodzieży akademickiej”*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 13, nr 1, s. 160–167. Dostępny w Internecie: <www.przegladsocjologiijakosciowej.org>.